

Utlåtande 2017:124 RI (Dnr 106-980/2016)

Jämlik tillgång till valfrihet

Motion (2016:66) av Lotta Edholm och Isabel Smedberg-Palmqvist (båda L)

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

Motion (2016:66) av Lotta Edholm och Isabel Smedberg-Palmqvist (båda L) om ”Jämlik tillgång till valfrihet” anses besvarad med hänvisning till vad som anförs i utlåtandet.

Föredragande borgarrådet Karin Wanngård anför följande.

Ärendet

Lotta Edholm och Isabel Smedberg-Palmqvist (båda L) anför i en motion till kommunfullmäktige att den kunskap och tillgång till information som ett fritt val förutsätter är ojämlikt fördelad, med avseende på socioekonomi och utbildning, och att detta kan innebära att invånare inte utnyttjar möjligheten att få en utförare som passar för sina individuella behov.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd och Östermalms stadsdelsnämnd.

Stadsledningskontoret konstaterar att kommissionen för ett socialt hållbart Stockholms rapporter behandlat valfrihetens effekter när detta varit aktuellt samt att uppsökande verksamhet idag bedrivs inom olika områden och

bedömer inte att det finns anledning att rikta ett generellt uppdrag till alla stadsdelsnämnderna att arbeta med uppsökande verksamhet om valfrihetssystemet.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd ställer sig positiv till yrkandena i motionen.

Östermalms stadsdelsnämnd är av uppfattningen att brukare av nämndens verksamheter har god kunskap om de valmöjligheter som finns och kan därför inte se behov av de föreslagna yrkanden som motionärerna för fram.

Mina synpunkter

Motionen behandlar en viktig fråga. Som motionären själv konstaterar har det system som till stora delar byggts upp av borgerliga partier inneburit att möjligheten att välja används mycket olika mellan olika grupper. Det är i denna kontext välkommet att Liberalerna vill korrigera systemet.

Som stadsledningskontoret och tillfrågade stadsdelsnämnder redovisar finns det flera skäl till att valmöjligheten används i olika utsträckning. Stadsledningskontoret konstaterar att de brukarundersökningar som genomförs visar att en majoritet av brukarna i stadens olika omsorgsverksamheter vet att de har möjlighet att välja verksamhet. Övervägande delen av dessa gör också ett aktivt val, antingen själva eller med hjälp av en anhörig eller god vän.

I de fall det inte görs ett aktivt val ska det enligt Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd framhållas att det faktum att alla brukare inte gör aktiva val inte nödvändigtvis beror på brist på information eller kunskap, utan kan vara ett uttryck för en ovilja att välja eller för att de föredrar ickevalsalternativet.

Med detta redovisat finns det ändå starka skäl att göra insatser för att öka kunskapen om olika, såväl privata som kommunala, alternativ och underlätta ett aktivt val.

Därför har den politiska majoriteten i budget för 2017 dels givet ett tydligt uppdrag syftande till att det tydligare framgå inför valet av äldreomsorg om en verksamhet bedrivs med vinstintresse eller utan dito. Därför har majoriteten i samma budget också föreslagit att det från och med år 2018 ska införas en central och gemensam kö för såväl kommunala och fristående förskolor. Två konkreta åtgärder som underlättar ett välöversvägt val av fler.

Utöver detta vill motionärerna att stadens nämnder ska bedriva uppsökande verksamhet med uttalat syfte att fler ska göra aktiva val och att kommunstyrelsen ska utreda hur verksamheter bättre kan hjälpa medborgarna fatta informerade val inom valfrihetssystem. I den sistnämnda delen framgår

av stadsledningskontorets yttrande att denna verksamhet är lagreglerad. Staden bör inte frångå gällande lagstiftning.

Därtill vill motionärerna att kommunfullmäktige ska ge hållbarhetskommissionen i uppdrag att studera skillnader i användande av valmöjlighet samt föreslå åtgärder. Som stadsledningskontoret redovisar har frågan delvis redan berörts och kan komma att beröras i framtida rapporter. Att kommunfullmäktige skulle ge detaljerade uppdrag till den kommission som ska ha en betydande frihet att granska social ojämlikhet och föreslå åtgärder bryter dock mot den ordning som gällt och som bidrar till framgång. Jag värnar kommissionens frihet att utifrån nuvarande ordning ha ett betydande inflytande, utan politisk detaljstyrning, avseende vad som ska granskas.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Motion (2016:66) av Lotta Edholm och Isabel Smedberg Palmqvist (båda L) om jämlik tillgång till valfrihet

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Särskilt uttalande gjordes av borgarråden Anna König Jerlmyr, Joakim Larsson och Cecilia Brinck (alla M) enligt följande.

Moderaterna bejaktar medborgarnas rätt till valfrihet i sin vardag. Friheten att själv forma sitt liv har förbättras för många människor tack vare möjligheten att exempelvis välja hemtjänst och skola. Tack vare större valfrihet och flera aktörer på marknaden har nya idéer kunnat växa sig starka och det har medverkat till förbättrad kvalitet både i offentlig och privat sektor. Exempelvis visar undersökningar att där det finns många friskolor så höjs också resultatet i de kommunala skolorna. Den här typen av växelverkan bidrar till bättre kvalitet i välfärden som helhet. Det fria skolvalet är endast ett av många exempel på detta.

Moderaterna håller med om att en viktig förutsättning för att kunna fatta överlagda beslut är att det finns god tillgång till saklig och opartisk information. Ju bättre information man tillgodogör sig, desto bättre beslut kan varje individ fatta.

Stadens roll är att tillhandahålla neutral information till alla så att medborgarna själva kan göra aktiva val och stadens insatser på området kan och bör utvecklas. Men ansvaret för att tillgodogöra sig den information som finns tillgänglig bör fortsatt ligga hos medborgarna. Vi anser därför inte att staden bör ägna sig åt uppsökande verksamhet gentemot brukare.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

Motion (2016:66) av Lotta Edholm och Isabel Smedberg-Palmqvist (båda L) om ”Jämlig tillgång till valfrihet” anses besvarad med hänvisning till vad som anförs i utlåtandet.

Stockholm den 17 maj 2017

På kommunstyrelsens vägnar:
KARIN WANNGÅRD

Ulrika Gunnarsson

Reservation anfördes av Lotta Edholm (L) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Motion (2016:66) av Lotta Edholm och Isabel Smedberg Palmqvist (båda L) om jämlig tillgång till valfrihet bifalls.
2. Därutöver anfördes följande.

Sedan motionen skrevs har det blivit allt tydligare att Stockholm befinner sig i frontlinjen i en avgörande kamp om framtiden för svensk välfärd. På den ena sidan står de, som likt Ilmar Reepalu och Vänsterpartiet menar att driftsform är allt, kvalitet är omätbart, och valfrihet är sekundärt.

På den andra sidan står de, som värnar medborgarnas rätt att välja hur och av vem välfärdsinsatserna utförs, och som därför vill utveckla och fördjupa valfriheten, säkerställa att alla val är bra val, och sprida valfriheten till fler.

Skulle Valfärdsutredningens betänkanden bli verklighet, så skulle förutsättningarna för välfärden i Stockholm förändras i grunden. I denna politiska strid duckar majoriteten. Finansborgarrådet vet att hon måste gå emot antingen sina koalitionspartner, eller stockholmarnas önskemål, om hon tar tydlig ställning i frågan om framtiden för valfriheten.

Istället för att inskränka valfriheten vill vi liberaler sprida valfriheten bland bredare grupper. Vi behöver mer kunskap kring utnyttjandet av valfrihetssystem, och aktiva åtgärder för att se till att alla kan ta del av valfriheten på lika villkor. Det ska vara lätt att välja, och man ska kunna vara trygg med att alla alternativ håller god kvalitet.

Jag välkomnar att finansborgarrådet i grunden verkar ställa sig positiv till motionens intentioner. Den handlar inte, som finansborgarrådet antyder, om inbyggda brister i valfrihetssystemet som vi i Liberalerna senkommet försöker korrigera. Det handlar om ett ständigt utvecklingsarbete, som vi i Alliansen drivit på genom att exempelvis ta fram och förbättra Hitta & Jämför service.

Vi föreslår att informationen till såväl nya som gamla stockholmare om hur man använder valfrihetssystemen förbättras. Finansborgarrådet hänvisar till att denna verksamhet är lagreglerad. Staden ska naturligtvis inte frångå gällande lagstiftning, men det hindrar inte att man kan se över hur informationen kan bli bättre på ett övergripande plan. Det behöver inte handla om att informera om enskilda utförare, utan exempelvis om hur man använder Hitta & Jämför service för att utnyttja systemets alla funktioner.

Vi föreslår att staden ska skaffa sig mer kunskap om användningen av valfrihetssystem, exempelvis genom att använda sig av den expertis som kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm besitter. Finansborgarrådet hänvisar då till att den sociala hållbarhetskommisionen ska vara oberoende. Kommissionen ska naturligtvis vara oberoende i sina analyser och förslag till åtgärder. Liberalerna har tidigare påtalat det märkliga i att majoriteten talade om en oberoende kommission men i själva verket tillsatte en styrgrupp vid stadsledningskontoret som överrock.

Den styrande majoriteten har ju dock redan, utifrån stadsledningskontorets förslag, fattat beslut om vilka områden kommissionen ska arbeta med, liksom vissa grundläggande förutsättningar för kommissionens arbete. Att då dessutom lyfta ett viktigt område där det finns skillnader i Stockholm idag, nämligen tillgången till valfrihet, betraktar jag inte som en orimlig detaljstyrning av kommissionens arbete. Snarare avslöjar finansborgarrådets synpunkter att hon, liksom väl majoriteten som helhet, betraktar frågan om jämlik tillgång till valfrihet som en detalj i sammanhanget, istället för vad det egentligen är: en viktig del i att ge varje människa möjligheten att själv forma sitt liv.

Särskilt uttalande gjordes av Anna König Jerlmyr, Joakim Larsson, Cecilia Brinck, Dennis Wedin och Jonas Nilsson (alla M) med hänvisning till Moderaternas särskilda uttalande i borgarrådsberedningen.

Ersättaryttrande gjordes av Karin Ernlund (C) och Erik Slottnér (KD) med hänvisning till Moderaternas särskilda uttalande i borgarrådsberedningen.

Remissammanställning

Ärendet

Lotta Edholm och Isabel Smedberg-Palmqvist (båda L) anför i en motion att den kunskap och tillgång till information som ett fritt val förutsätter är ojämnt fördelad, med avseende på socioekonomi och utbildning, och att detta kan innebära att invånare inte utnyttjar möjligheten att få en utförare som passar för sina individuella behov.

Motionärerna lägger fram tre yrkanden i syfte att sprida valfriheten till nya grupper:

- att kommunfullmäktige uppdrar åt kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm att studera skillnader i utnyttjandet av valfrihetstjänster mellan olika delar av staden och mellan olika grupper av stockholmare och komma med rekommendationer på hur dessa skillnader kan minska
- att kommunfullmäktige uppdrar åt kommunstyrelsen att utreda möjligheten att bedriva uppsökande verksamhet gentemot brukare som inte gör aktiva val av utförare, samt bättre informera nyblivna stockholmare om vilka möjligheter de har att välja utförare av olika tjänster och
- att kommunfullmäktige uppdrar åt kommunstyrelsen att utreda hur medborgarkontor och stadsdelsförvaltningar bättre kan hjälpa medborgarna fatta informerade val inom valfrihetssystemen.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd och Östermalms stadsdelsnämnd.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 24 januari 2017 har i huvudsak följande lydelse.

I motionen föreslås att kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm ska studera skillnader i utnyttjandet av valfrihetstjänster och att stadens verksamheter ska utvecklas i syfte att stärka informationen om valfrihetssystemet.

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm har i uppdrag att analysera skillnader i livsvillkor i Stockholm och ge förslag på konkreta åtgärder för en socialt hållbar utveckling i staden. Stockholm ska i enlighet med kommunfullmäktiges budget vara en stad för alla där alla stockholmare ges jämlika och jämställda möjligheter att uppnå sin fulla potential. Kommissionen är organiserad utifrån fyra utvecklingsområden; Uppväxtvillkor och utbildning, Arbete och försörjning, Boende och stadsmiljö och Demokrati och trygghet. Inom dessa områden fördjupar kommissionen sig inom frågor som har koppling till det som inom folkhälsorforskningen benämns som sociala bestämningsfaktorer, det vill säga faktorer som förväntas påverka människors välbefinnande. Exempel på sådana faktorer är utbildning, arbete, boende och materiell levnadsstandard, sociala relationer, politisk röst och delaktighet, hälsa, trygghet och miljö. Val av fördjupningar utarbetas av kommissionen i dialog med berörda förvaltningar och den politiska referensgruppen och beslutas enligt antagen projektplan av kommissionens styrgrupp. Inom ramen för dessa fördjupningar kan en analys av utnyttjandet av valfrihetstjänster inom det valda området ingå om forskningen visar att den leder till ökad ojämlikhet.

Stadsledningskontoret konstaterar att kommissionens rapporter har behandlat valfrihetens effekter när detta varit aktuellt och anser att den beslutade ordningen om att fördjupningsområden fastställs av styrgruppen ska behållas. Inom ramen för kommande fördjupningar ska valfrihetssystemet fortsatt analyseras i tillämpliga fall.

Vidare föreslår motionärerna att kommunfullmäktige uppdrar åt kommunstyrelsen att utreda möjligheten att bedriva uppsökande verksamhet gentemot brukare som inte gör aktiva val av utförare, samt bättre informera nyblivna stockholmare om vilka möjligheter de har att välja utförare av olika tjänster. Kommunfullmäktige föreslås uppdra åt kommunstyrelsen att utreda hur medborgarkontor och stadsdelsförvaltningar bättre kan hjälpa medborgarna fatta informerade val inom valfrihetssystemen.

Verksamheter där brukare kan välja utförare kan delas upp i verksamheter utan biståndsbedömning, exempelvis skola och förskola, och biståndsbedömda verksamheter där Lag (2008:962) om valfrihetssystem gäller, exempelvis äldreomsorg.

Möjligheten att välja skola och dess påverkan på skolsegregation har analyserats i rapporten "En skola där alla ska lyckas". Under våren 2017 färdigställs en rapport om förskolan som betonar vikten av förskolans kompensatoriska uppdrag och beskriver hur uppsökande verksamhet kan vara ett sätt att nå föräldrar som inte har skrivit in sina barn och gjort aktiva förskoleval.

Vid en biståndsbedömd insats har stadens handläggare en kontakt med den invånare som sökt stöd. Här gäller informationsplikten och handläggare från staden har som uppgift att informera brukarna om valmöjligheten och var information om utförare finns.

På webbplatsen "Hitta och jämför service" finns information om hur val går till och om de utförare som finns tillgängliga inom respektive område. Information finns också på stadens hjälplinje "Kontaktcenter". De kan också hjälpa invånare att komma i kontakt med en biståndshandläggare.

Enligt Lag (2008:962) om valfrihetssystem ska staden lämna saklig, relevant,

jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig information om samtliga leverantörer som myndigheten tecknat kontrakt med. Stadsdelsförvaltningarna har möjlighet att organisera information med utgångspunkt i lokala behov och de målgrupper som finns. Inom vissa stadsdelsförvaltningar fokuserar man på mötesplatser som exempelvis medborgarkontor och familjecentraler. Uppsökande verksamhet bedrivs idag inom olika områden, både utifrån lagkrav som exempelvis skollagen och utifrån uppsatta mål i stadens budget. Stadsledningskontoret bedömer inte att det finns anledning att rikta ett generellt uppdrag till alla stadsdelsnämnderna att arbeta med uppsökande verksamhet om valfrihetssystemet.

De brukarundersökningar som genomförs visar att en majoritet av brukarna i stadens olika omsorgsverksamheter vet att de har möjlighet att välja verksamhet. Övervägande delen av dessa gör också ett aktivt val, antingen själva eller med hjälp av en anhörig eller god vän. Undersökningarna ger också möjligheter att utläsa vilka nämnder som bör arbeta mer aktivt för att öka medvetenheten hos brukarna.

Stadsledningskontoret föreslår att kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige att besluta att motionen anses besvarad med vad som sägs i detta tjänsteutlåtande.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 15 december 2016 att godkänna tjänsteutlåtandet som svar på remissen av Motion (2016:66) om jämlik tillgång till valfrihet.

Reservation anfördes av Peter Backlund (L), *bilaga 1*.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 1 december 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen instämmer i bedömningen att kunskap och tillgång till information är en förutsättning för att kunna göra ett aktivt och välinformerat val. Förvaltningen vill i sammanhanget framhålla att det finns en informationsplikt i lag om valfrihetssystem (LOV) vilken gäller för de områden inom vilka valfrihetssystem kan införas enligt denna lag. Myndigheten ska till den enskilde lämna information som är saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig om samtliga utförare inom valfrihetssystemet. Denna information lämnas av biståndshandläggarna i samband med biståndsbeslut. Biståndshandläggarna har således redan idag något av en lotsfunktion då de ska vägleda den enskilde i valet av utförare. Till områdena som omfattas av LOV hör emellertid inte förskola och skola och någon motsvarande informationsplikt finns inte på området.

Förvaltningen anser att det i sammanhanget bör framhållas att det faktum att alla brukare inte gör aktiva val inte nödvändigtvis beror på brist på information eller kunskap, utan kan vara ett uttryck för en ovilja att välja eller för att de föredrar

ickevalsalternativet. Inom vissa områden, såsom exempelvis insatser för personer med mental funktionsnedsättning, kan orsaken till den beviljade insatsen också utgöra orsaken till bristen på aktivt val av utförare. Det föreligger således inte alltid ett direkt orsakssamband mellan brist på information och brist på aktivt val.

Förvaltningen ställer sig emellertid positiv till yrkandena i motionen.

Förvaltningen föreslår att nämnden tillstyrker yrkandena i motionen, samt att detta tjänsteutlåtande godkänns som svar på remissen av Motion om jämlik tillgång till valfrihet.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 15 december 2016 att remissen besvaras med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Särskilt uttalande gjordes av Mimmi Deljerud Engholm (L), *bilaga 1*.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 16 november 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att de verksamheter som nämnden bedriver är av hög kvalitet och att risken att göra ett dåligt val som motionärerna skriver, i så fall snarare handlar om att verksamheten inte motsvarar de enskilda personliga önskemål som kan finnas.

Brukarundersökningarna visar att brukarna på Östermalm är nöjda med de verksamheter som nämnden i stadsdelen driver, bland annat visar resultat från förskoleundersökningarna att 91 % av föräldrarna är nöjda med Östermalms kommunala förskolor.

Äldre som fyller 80 år och som bor inom Östermalms stadsdelsnämndsområde erhåller ett brev med informationsmaterial om utförare och valfrihetssystemet samt om äldreomsorgen inom stadsdelen. Informationsbrevet följs upp av ett telefonsamtal från en biståndshandläggare där den äldre även erbjuds ett hembesök. Biståndsbedömaren vägleder den som kan komma i fråga om insatser enligt valfrihetssystemet utifrån dennes speciella önskemål om exempelvis inriktning hos utföraren, såsom boende-, eller hemtjänstpersonal med särskilda språkkunskaper eller med särskild utbildning för olika diagnoser såsom stroke och demens.

Handläggare informerar också om de utförare som finns att välja. Via stadens ”jämför service” är alla utförare listade, med information om vilken verksamhet som bedrivs och om det finns en särskild pedagogisk inriktning osv.

Stadens förskoleenheter har utvecklat den externa informationen genom bland annat broschyrer, utställningar om verksamheten samt planerade informationstillfällen på förskolorna. En gemensam informationsbroschyr med allmän information om förskola har tagits fram.

Årliga uppföljningar görs varje år för att säkerställa kvalitén i de verksamheter som drivs i egen regi samt på entreprenad.

Förvaltningens uppfattning är att brukare av nämndens verksamheter har god kunskap om de valmöjligheter som finns och kan därför inte se behov av de föreslagna yrkanden som motionärerna för fram. Det skulle i så fall beröra andra stadsdelsområden än Östermalm.

Reservationer m.m.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Peter Backlund (L) enligt följande.

1. Att tillstyrka motionen.
2. Att därutöver anföra följande.

Tack vare Liberalernas och Alliansens reformer de senaste tjugo åren har makten över de offentligt finansierade tjänsterna förskjutits från politiker och tjänstemän till medborgarna. Valfriheten har blivit en accepterad och naturlig del av den svenska välfärden.

Idag ser vi dock hur valfriheten befinner sig under hot. Välfärdsutredningen föreslår det som i praktiken riskerar att bli ett dråpslag mot många friskolor, förskolor och hemtjänstföretag som stockholmarna uppskattar.

I stället för att inskränka valfriheten vill vi liberaler sprida valfriheten bland bredare grupper. Vi behöver mer kunskap kring utnyttjandet av valfrihetssystem, och aktiva åtgärder för att se till att alla kan ta del av valfriheten på lika villkor. Det ska vara lätt att välja, och man ska kunna vara trygg med att alla alternativ håller god kvalitet.

Jämlikhet för oss är inte att alla väljer lika. Jämlikhet för oss är att alla har lika chans att välja det som passar dem.

Östermalms stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Mimmi Deljerud Engholm (L) enligt följande.

Se under Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd.